

Ks. WOJCIECH KAMCZYK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-6861-7360>

„Oto przybytek Boga z ludźmi” (Ap 21,3).

Idea świątyni i jej znaczenie w teologii i kulturze.

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej

(Warszawa, 14–15 maja 2024)

W dniach 14–15 maja 2024 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa, zorganizowana przez Akademię Katolicką w Warszawie, pod tytułem „*Oto przybytek Boga z ludźmi*” (Ap 21,3). *Idea świątyni i jej znaczenie w teologii i kulturze*. Swoim tematem nawiązywała do przypadającej w tym roku 1700. rocznicy poświęcenia pierwszej bazyliki na Lateranie, ufundowanej przez Konstantyna Wielkiego. Miała charakter interdyscyplinarny, proponując uczestnikom przyjrzenie się zagadnieniu świątyni nie tylko z perspektywy teologicznej, ale i historycznej, biblijnej, muzycznej czy architektonicznej. Jej organizatorami byli pracownicy naukowaci AKW: ks. dr Łukasz Celiński, ks. dr Piotr Burgoński, ks. dr Piotr Jutkiewicz oraz ks. dr Tymoteusz Mielelski.

Konferencja rozpoczęła się we wtorek o godz. 9.30 przywitaniem uczestników. Głos zabrali rektor Akademii Katolickiej w Warszawie, ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina, który wyraził ogromną radość z obecności przybyłych, oraz ks. dr Łukasz Celiński, który przedstawił ideę konferencji i podał informacje organizacyjne. Jako pierwszy referat wygłosił prof. Renato De Zan z Włoch, łącząc się z uczestnikami online. Tytuł jego przedłożenia brzmiał: *Il tempio nell’antica Alleanza* [Świątynia w Starym Przymierzu]. Poświęcone zostało ono teologicznej wartości sanktuariów Starego Przymierza. Wśród nich wymienił najpierw sanktuaria patriarchalne: Sychem, Mamre, Ber-Szewa, Betel, wspominał o istnieniu również innych, trudnych do zidentyfikowania. Nie były to konstrukcje architektoniczne, lecz jedynie ołtarze, najczęściej kamienne. Ich funkcją było przypomnienie o spotkaniu Boga z człowiekiem (w konkretnym miejscu i kontekście), przy czym to nie człowiek wybierał miejsce, a Bóg. Prelegent przeszedł następnie do omówienia Arki Przymierza, która stanowiła sanktuarium mobilne i była znakiem obecności Boga i przymierza z Nim zawartego. Innymi sanktuariami z tego okresu były m.in. Gilgal i Mispa. Nietypowym miejscem żydowskiego kultu były również Wyżyny, często także grobowce, miejsca odrzucone przez Żydów, związane z nieprecyzyjnymi wierzeniami, wymieszanyymi z pogaństwem, otwartymi na życie po życiu (kult zmarłych). Następnie prof. De Zan przeszedł do omówienia znaczenia świątyni jerozolimskiej. Zazaczył, że w modlitwie Salomona nie jawi się ona jako miejsce zamieszkania Boga, inaczej jest jednak już w Psalmach. II świątynia zaś powiązana została z czasami mesjańskimi. Prelegent wspominał także o innych żydowskich świątyniach, m.in. o świątyni na wyspie Elefantynie (w Egipcie) oraz w Leantopolis. W dyskusji, która wywiązała się na zakończenie, podjęto kwestię rozumienia obecności Boga w świątyni. Zaznaczono, iż już Ezechiel wyraźnie mówił nie

tyle o obecności samego Boga, co o obecności Jego chwały. Bóg w swojej totalności nie jest obecny w świątyni. Po zakończeniu dyskusji nastąpiła przerwa kawowa i okazja do indywidualnych rozmów i pytań.

Wznowione obrady poprowadziła s. dr hab. Judyta Pudełko, prof. AKW. Swój referat, zatytułowany *Świątynia jako metafora chrześcijanina i Kościoła w listach Pawła*, wygłosił ks. dr hab. Marcin Kowalski, prof. KUL. Przytoczył najważniejsze Pawłowe perykopy zawierające aluzje do świątyni, stanowiące alegorię chrześcijanina. Za wspólne ich cechy uznał: przekonanie, że w świątyni nie tylko w sposób duchowy, ale i ucieleśniony mieszka Bóg, docenienie wartości świętości i czystości zarówno świątyni, jak i wierzących, powiązanie zniszczenia świątyni z karą Bożą. Metafora świątyni, którą posłużył się wielokrotnie św. Paweł, miała służyć kształtowaniu nowej tożsamości i życia moralnego chrześcijan: Duch Boży, który na stałe mieszka w wierzących, dany jest już dziś, a nie dopiero w czasach ostatecznych; świętość powiązana jest z przynależnością do Chrystusa, ciało to narzędzie uświęcenia i uwielbienia Boga. Metafora pojęciowa świątyni wyrażała zarówno kontynuację, jak i radykalną nowość życia chrześcijanina.

Autorem kolejnego referatu był ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki z Torunia. Jego tytuł brzmiał: „*A świątyni w nim nie dojrzałem (Ap 21,22)*”: *od świątyni Boga do Boga jako świątyni w tradycji Janowej*. Na początku koreferent wyjaśnił charakterystyczne cechy tradycji Janowej jako świadectwa rozchodzenia się dróg judaizmu i chrześcijaństwa. Omawiając podjęte zagadnienie, rozpoczął od analizy „znaku oczyszczenia świątyni”, gdzie autor wyraźnie zaznacza, że Jezus, posługując się terminem „świątynia”, mówi o swoim ciele. W tym kontekście Jezus Zmartwychwstały jawi się jako nowa świątynia. Następnie prelegent przywołał inne fragmenty Janowej Ewangelii, w których Jezus przedstawiany jest jako świątynia, nowy przybytek (J 1,14; J 7,37-39). Omówione zostały również fragmenty Apokalipsy zaliczanej do tradycji Janowej: obietnica dla zwycięzcy, który ma stać się filarem w świątyni (Ap 3,12), orszak zbawionych, zwycięzców, służących przed tronem Boga w Jego świątyni (Ap 7,15), wizja świątyni doskonałej, bazującej na relacyjności, będącej miastem, w którym „brak” świątyni (Ap 21,22). Podsumowując, prelegent zaznaczył, że Jan mówi o nowej świątyni, którą od momentu wcielenia jest Jezus; w Apokalipsie zaś to wspólnota jest świątynią Boga.

Po przerwie obiadowej obrady zostały wznowione o 15.00. Najpierw wystąpienia plenarnego podjął się o. dr hab. Marek Blaza SJ, prof. AKW. Wygłosił referat pt. *Świątynia w liturgii i teologii bizantyjskiej*. Zaznaczył, że najwięcej wzmianek dotyczących świątyni znajdujemy w *ekteniach*, modlitwach błagalnych liturgii bizantyjskiej. Świątynia w liturgii wschodniej służy zbawieniu ludzi i dojściu do prawdy. Maryja w teologii prawosławnej jest mieszkaniem, świątynią Boga. Konferent przytoczył również przykłady zaczerpnięte z liturgii poświęcenia: ołtarz przechodzi inicjację, jakby chrzest (pokropienie) i bierzmowanie (namaszczenie). Następuje w ten sposób boski porządek.

Po wystąpieniach plenarnych nastąpiły panele tematyczne. Moderatorem pierwszego panelu był ks. dr Mateusz Wyrzykowski. Głos zabrali na nim: ks. dr hab. Jan Klinkowski, prof. PWT, który wygłosił referat *Znak oczyszczenia świątyni (J 2,13-22) wypełnieniem synowskiego obowiązku oczyszczenia domu z kwasu grzechu przed Paschą*; dr inż. Anna Maria Wajda – *Charakterystyka ofiar kadzielnych w świątyni jerozolimskiej w świetle źródeł biblijnych i pozabiblijnych*; ks. dr Dariusz Kucharek – *W Jeruzalem kładę moje Imię*; ks. dr Andrzej Tulej – *Świątynia Jerozolimska a supersesjonizm w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej „Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej”*. Moderatorem drugiego panelu był ks. dr Piotr Jutkiewicz. Swoje dociekania naukowe zaprezentowali: ks. prof. dr hab. Adam Rybicki – *Motyw świątyni w teologii duchowości. Źródła i konteksty*; ks. dr Michał Marczak – *Świątynia-budowla a świątynia duchowa. Implikacje*

teologiczne; mgr Stanisław Chyla-Smyk – *Człowiek mądry jako świątynia Boga w pi-smach Afrahata*; ks. dr Łukasz Celiński – *Model świątyni a liturgia. Jak interpretować przepisy liturgiczne?*. Trzeciemu panelowi przewodniczył ks. dr Tymoteusz Mietelski. Zróżnicowaną tematykę podjęli: ks. dr Wojciech Kućko – „*Kościół Cię nie ogarnie...*”. *Sakralizacja i desakralizacja świątyń katolickich – wyzwania moralne*; o. dr Michał Maciaczyk OFM – *Obraz świątyni we współczesnym polskim przepowiadaniu homilijnym w oparciu o perykopę J, 2,13-25*; dr Justyna Melonowska – *Życie świątyni a kicz*; ks. dr Wojciech Kamczyk – *Znaczenie świątyni jako miejsca kultu chrześcijańskiego według Awita z Vienne*. Sesje panelowe zakończyły pierwszy dzień konferencji.

Drugiego dnia obrady podjęto o 9.30, a pierwszym prelegentem był ks. Marco Frisina z Włoch. Łącząc się z uczestnikami on-line, wygłosił referat *La musica e il tempio* [Muzyka i świątynia]. Zaznaczał, że muzyka opiera się na pewności obecności Boga pośród swego ludu. Dzięki muzyce człowiek wyraża to, czego nie potrafią wypowiedzieć słowa. Pełni ona zadanie podnoszenia poziomu komunikacji języka (nie tylko zresztą w liturgii). Świątynia jest miejscem, gdzie Bóg spotyka swój lud, rozbija pośród niego swój namiot, wchodzi w relację. Psalmi są jednymi z pierwszych poetycko-muzycznych struktur dla wyrażania duchowej modlitwy, jaka miała miejsce w kulcie świątynnym. To były niesłychanie istotne elementy liturgii judaistycznej. Muzyka ma ponadto za zadanie wywyższać Słowo, Stwórcę. Muzyka nie jest upiększaniem liturgii, ale sama w sobie jest objawieniem Bożej chwały, pozwala Boga doświadczyć. Śpiew liturgiczny jest pieśnią zarówno Oblubieńca, jak i Oblubienicy, jest pieśnią miłosną. Ks. Frisina podkreślił, że wzywa to do większej świadomości w wykorzystaniu muzyki w liturgii, choć z pewnością należy nieustannie oczyszczać też naszą ekspresję liturgiczno-muzyczną.

Kolejny referat, zatytułowany *Basilica sinagogale, basilica christiana. Somiglianze e differenze. Dove è finita la tematica del Tempio di Gerusalemme* [Bazylika synagogalna, bazylika chrześcijańska. Podobieństwa i różnice. Gdzie się podzieliła tematyka świątyni jerozolimskiej], wygłosiła prof. Maria Giovanna Muzj z Włoch (wystąpienie online). Wspominając wydarzenie zburzenia drugiej świątyni w Jerozolimie, prelegentka wskazała, że od tego momentu w judaizmie to synagogi stają się miejscami kultu. Są to jednak bardziej miejsca zgromadzeń, a nie składania ofiar. Dla chrześcijan początkowo jest podobnie: przybytek Mojżeszowy (namiot spotkania) został uczyniony ludzką ręką, Jezus jest sanktuarium Boga nie ręką uczynionym, jest nim Jego własne Zmartwychwstałe Ciało. Autorzy wczesnochrześcijańscy częściej odnoszą się do przybytku Mojżeszowego (namiotu) niż do świątyni jerozolimskiej. W budownictwie kościelnym zaczynają jednak dominować elementy architektoniczne, których zadaniem jest określenie progów i wyznaczenie świętej przestrzeni (podobnie jak w świątyni). Jednak obie strefy komunikują się ze sobą. Otwartym pozostaje pytanie, czy współczesny człowiek rozumie i odczytuje tę „podwójność” przestrzeni.

Ostatnim referatem sesji plenarnej było wystąpienie ks. dr Sławomira Jeziorskiego, zatytułowane *Idea świątyni w obrzędach poświęcenia kościoła i ołtarza*. W swoim przedłożeniu wyjaśnił istotę obrzędów, a także znaczenie pojęcia *templum* spotykanego w tekstach liturgicznych. Podkreślił, że pojęcie „świątyni” nie skupia się na budynku, ale pewnej rzeczywistości duchowej, odnosi się do Chrystusa, Kościoła, wspólnoty. Określenie to ma w obrzędach charakter dynamiczny. Świątynia jest nieustannie budowana, oczyszczana, wzrasta, staje się. Termin ten pojawia się w obrzędach pokropienia oraz przy obrzędzie spalania kadzidła. W obu przypadkach odnosi się do zgromadzonej wspólnoty, która jest duchową świątynią.

Po sesji plenarnej i przerwie obiadowej nastąpiły sesje panelowe. Pierwszej przewodniczył ks. dr Łukasz Celiński. Głos zabrali: ks. dr Andrzej Persidok, który przedstawił

temat *Groteska i łaska. Ciało upokorzone jako świątynia Boga w opowiadaniach Flannery O'Connor*; dr Paweł Filipczak – *W świątyni i poza świątynią, czyli o powołaniu muzyka kościelnego*; dr Marek Skrukwa – *Ambona, czyli sztuka słowa. Najwybitniejsi przedstawiciele oratorstwa sakralnego*; p. Michał Fatyga – *Postać Jezusa umarłego w świątyni – historia krucyfiksu*. Drugą sesję panelową prowadziła s. dr hab. Judyta Pudełko PDDM, prof. AKW. Wzięli w niej udział: mgr inż. Amelia Żyndul-Mączka – *Co teolog ma na myśli? Architekt próbuje przełożyć wizję na rzeczywistość – o dwóch aspektach udanej realizacji projektu architektonicznego*; mgr inż. Maristella Sienicka PDDM – *Jak budować kościoły?*; mgr lic. Przemysław Mazurek – *Słowo jako kreator przestrzeni liturgicznej*; mgr Adam Pasiek – *Kościół katedralny jako szczególne miejsce święte*.

O godz. 16.00 nastąpiły podsumowanie, podziękowania i zamknięcie konferencji.